

tum erit acceptare duellum, cum alias dicti ordinis statuta acceptationem duelli requirementia non fuissent approbata a regibus catholicis. Resp. Vigore allegatorum statutorum non requiri acceptationem duelli oblatis, sed tantum indagari, quomodo in casu oblatis duelli se habuerit candidatus; ad hoc, ut si constet, eum ex ignavia et metu illud recusasse, vel declinasse, rejiciatur; recipiatur vero, si ex timore Dei, legisque divinæ, et humanæ allegatione, aliove simili modo et responso supra n. 24, adducto illud recusavit. Mendo *de Jure academico*, l. 3, q. 29. *Appendice de Duello*, § 2, § *Secundum*.

35. Instabis: Vir nobilis potest pro conservanda vita, et membris iniquum aggressorem occidere, etiamsi fugiendo posset salvare vitam; quia fuga eidem multum ignominiosa esset; ergo etiam pro tuenda fama et honore ordinarie licet acceptare duellum; cum recusatio illius viro nobili æque videatur ignominiosa, famæque, et honori præjudiciosa, ac si iniquum aggressorem fugiat. Resp. negando consequentiam est paritatem. Disparitas est, tum quia, qui ad duellum provocatur aggressionem actualem in corpore nondum palitur, tum quia per acceptationem duelli fama, et honor ordinarie loquendo, non salvatur, sed perditur juxta dicta: tum quia in casu oblatis duelli aliæ viæ, et media ad manum sunt alvandi famam, et honorem per dicta n. 25. Cæterum fatemur, quod sicut vir nobilis, vel equestris ad evitandam ignominiam possit pro salvanda vita, et membris iniquum aggressorem occidere, etsi fugiendo salvare vitam valeret; ita etiam ad duellum provocatus, et insuper actualem, vel jam imminens aggressorem patiens se defendere, et aggressorem occidere queat, etsi fugiendo salvare se potuisset.

36. *Ad ostendendam animositatem vel peritiam duellandi non licet duellare.* — Resp. IV. Ad solam ostendendam animositatem, vires, vel peritiam duellandi, aut digladiandi neutiquam licet offerre, vel acceptare duellum. Valentia 2, 2. Disp. 3, q. 17, p. 1, can. 5, n. 6. Azorius lib. II, cap. v, q. 4, cum communi, et certa aliorum, arg. c. 1, *de Torneament.*, ubi id expresse rejicitur, ibi: Ad ostentationem virium suarum, et audaciæ, etc. Ratio est, quia utique iniquum, et rectæ rationi graviter adversum est, pro tam vano fine medium tam atrox, et gravi-

ter periculosum, omnique jure prohibitum assumere.

37. *Minus ex vindicta licitum est provocare ad duellum.* — Resp. V. Pariter omnino illicitum, pœnisque subjectum est, offerre duellum ex vindicta ob acceptam ab alio injuriam, vel ut per illud injuria illata tollatur, et satisfactio, uti vocant, ab injuriante præstetur. Rursus communis ac certa. Ratio est, tum quia non licet sumere vindictam auctoritate privata juxta illud Scripturæ: « Mihi vindicta, et ego retribuam. » Et I. *Nullus*, 14, c. *de Judæis*. Tum quia duellum ob eventus incertitudinem non est medium proportionatum ad reparandam injuriam.

Limitatur tamen conclusio in casibus extraordinariis, in quibus oblatio duelli absolute est necessaria ad averendum grave præjudicium famæ et honoris, etc. Juxta dicta n. 31.

38. *Vel illud adhibere pro indaganda veritate, innocentia, ve. justitia alicujus.* — Resp. VI. Ulterius illicitum est, offerre vel acceptare duellum tanquam medium indagandi veritatem, innocentiam, vel justitiam, alterutrius partis. D. Thomas, 2, 2, q. 95, a. 8, ad 3, Sanchez, lib. II, *Moral.* cap. xxxix, n. 3, eoque teste, omnes, arg. can. *Monomachiam*, 22, cau. 2, q. 6, c. 1 et 2, *de Purgat. vulg.* Ratio est, quia superstitiosum, et periculosum, ac omnino improprium est medium indagandi, seu demonstrandi unius innocentiam, veritatem, vel justitiam, cum Deus innocentis, justis, vel veraci nulli promiserit victoriam contra injustum, sed causas secundas ordinarie sinat motus suos agere, indeque facile eveniat, quod fortior, vel usu armorum exercitior vincat, etsi causam malam foveat.

39. *Ob bonum publicum, dirimendum, v. g. bellum, offerre, et acceptare licet duellum.* — Resp. VII. Licitum est acceptare, vel offerre duellum ob bonum publicum, ad dirimendum, v. g. bellum, finiendasque belli calamitates, ad decidendam controversiam principum, et obtinendam pacem, adeo ut ad dictum finem aut duo belli duces, aut duo milites, aut certus numerus ex utroque hostili exercitu verum duellum inire valeant. Navarrus, in *Summ.* cap. xi, n. 39; Zoësius, h. t. n. 6; Sanchez, lib. I, *Moral.* cap. xix, n. 15; Pignatelli, tom. IX, consult. 88, n. 48, cum communi aliorum. Ratio est, quia tali duello evitantur plurimæ cædes, et gravissima damna ex utraque parte. Et ob hanc

causam Eduardus III, rex Angliæ et Franciæ ad duellum provocavit Philippum VI Valesium, Franciscus Galliæ rex Carolum V imperatorem, Carolus rex Sueciæ Christianum regem Daniæ, Carolus Ludovicus elector ad Rhenum comitem Turenium.

40. *Nisi per hoc magis redderetur dubia victoria quam per bellum ex parte principis gerentis bellum justum.* — Notant tamen bene doctores, principem juste bellantem nec offerre, nec acceptare posse duellum, si per illud spes victoriæ redderetur magis dubia, quam per bellum; quia in tali casu graviter præjudicaret suæ reipublicæ. Secus foret, si advertens, se ad resistendum imparem, vel certe quasi nullam pro se superesse spem victoriæ bello obtinendæ; tunc enim et offerre, et acceptare potest duellum hujusmodi pro terminando bello, vel decidenda controversia. Doctores citati.

41. *Constitutiones pontificiæ quoad pœnas temporales contra duellum statutas non videntur receptæ in Germania.* — Quæritur IV. An omnes pœnæ a concilio Tridentino, et constitutionibus pontificiis supra allegatis contra duellantes statuti locum habeant in Germania? Resp. Quamvis allegata jura de se loquendo obligent universum orbem christianum, tamen quoad pœnas temporales, puta, perpetuæ infamiæ, proscriptionis, privationis jurisdictionis, etc. in pleno rigore usu non videntur receptæ in Germania, et partibus Septentrionalibus. Layman, lib. III, tr. III, part. III, cap. v, n. 4, quem secuti sunt Pirhing, h. t. n. 3; König, eod. n. 19; Gobath, et alii id probantes multiplici experientia et praxi; qua patet, duellantes in his partibus dictas pœnas non sustinere.

42. *Bene non quoad pœnas spirituales.* — Dicitur autem notanter quoad pœnas temporales; quia quoad pœnas spirituales, puta, excommunicationis, privationis sepulturæ, beneficiorum, item inhabilitatis ad illa, etc., etiam in Germania esse receptas dictas constitutiones, non est, qui dubitet; nisi quod doctores præfati dicant, aliquos ob defectum ignorantia excusari a censura; quod pro foro interno, non item externo admittimus.

43. *Vulneratus in duello caret sepultura ecclesiastica, etsi pœnitens, et absolutus tam a peccatis, quam a censuris sit, si in loco duelli, et ante hunc morali intervallo moritur.* — Quæritur V. Num vulneratus in duello si

ante mortem signa pœnitentiæ dedit, et tam a peccatis, quam a censuris fuit absolutus in loco sacro sepeliri valeat? Resp. I. Si vulneratus in ipso loco duelli, vel in alio quidem loco, sed tamen paulo post, eodem adhuc die sicque sine vero sufficienti intervallo moritur, caret sepultura ecclesiastica, etsi pœnitens, et a censuris absolutus decedat. Sanchez, *Select. disp.* 36, n. 9; Pignatelli, *Consult.* 88, n. 66; Lezana, §. *Duellum*, n. 14; Diana, p. 4, tr. IV, resolut. 92; König, h. t. n. 20, cum communiori aliorum. Ratio est, tum quia jura universaliter privant decedentes in duello, sine distinctione inter decedentes cum, vel sine pœnitentiâ; tum quia ita expresse præcipit Rituale romanum jussu Pauli V editum, in Rubrica *de Exequiis* in hæc verba: « Negatur ecclesiastica sepultura morientibus in duello, etiamsi ante obitum dederint signa pœnitentiæ; » tum quia pœnitentiâ et absolutio a censuris ac peccatis non faciunt, quin adhuc vere dicantur decedere in duello; consequenter pœnis contra hos statutis subjacere. Confirmatur a simili in decedentibus in torneamentis, vel in ludo agitationis taurorum, qui carent sepultura sacra, etsi pœnitentes moriantur, uti expresse habetur, c. 1, *de Torneamentis*, et in *Constitut. Pii V, de Salute*. Ergo idem dicendum de decedentibus in duello.

44. *Secus, si in alio loco post unum, aut alterum diem primum moriatur.* — Resp. II. Si vulneratus in duello moritur primo post notabile intervallum v. g. post unum vel alterum diem, sepultura sacra non caret. Diana, p. 11, tr. VI, resolut. 26, §. *Duellum*, n. 14; Caraffa, *de Duello*, tr. II, sect. 3, q. 19, n. 9; König, loc. cit.; Portell. et alii. Ratio est, quia licet talis decedat ex duello, non tamen in ipso duello, seu conflictu, quod tamen ad incurrendam dictam pœnam diserte requiri videtur tam in concilio Tridentino, quam a Clemente VIII.

45. *De personis quæ occasione duelli subjacent pœnis. Remissive.* — Quæritur VI. Quænam personæ præter duellantes subjaceant pœnis? et quibus? Resp. ad hoc jam constare ex dictis supra n. 7.

46. *Spectatores duelli quando sint immunes a pœnis?* — Specialiter tamen notandum circa spectatores, videlicet, quod illi, qui vel animo duellantes a pugna impediendi, eos comitantur, et spectant, vel qui subito ad locum duelli veniunt ibique etiam curiosi

expectantes manent; vel quia fenestris januisque ædium congregantes spectant, excommunicationis, et alias pœnas contra spectatores latas non incurrant, Sanchez, lib. II, *Moral.* cap. xxxix, n. 3; Mendo, in *Appendice de Duello*, n. 312. Ratio est, quia constitutio Pontificia loquitur de spectantibus ex proposito, sive data opera, et quasi approbantibus duellum.

47. *Quis possit absolvere ab excommunicatione ob duellum incursa?* — Quæritur VII. Quis possit absolvere ab excommunicatione ob duellum incursa? R. Quamvis excommunicatio ob duellum incursa per constitutionem Clementis VIII sit reservata summo Pontifici tamen ab illa, vi privilegiorum absolvere possunt mendicantes, tam duellantes, quam fautores et spectatores eorum, ut bene observant Layman, lib. III, tr. III, p. 3, cap. v, n. 4; Pirhing, h. t. n. 3, et alii, eo quod etiam a censuris Sedi Apostolicæ reservatis absolvere valeant.

Qui plura de duellis desiderat, legat Pignatelli, tom. IX, consult. 88, ubi materiam de duellis practice et theoretice peregre tractat. (ADNOTATIO XXV.)

TITULUS XV.

De sagittariis.

1. *Sagittariorum, et balistariorum nomine qui veniant.* — Quæritur quid ad propositum intelligatur per sagittarios, et quid statuatur de illis per jura? Resp. I. Sagittariorum et balistariorum nomine veniunt, qui vel in jaculandis sagittis, aut saxis ex arcibus et balistris (quarum usus olim frequens erat) vel (ut hodie usus est) in emittendis glandibus, et majoris ponderis globis plumbeis, et tormentis bellicis peritiam habent, ut cum aliis notat Gonzalez, in c. un. h. t. n. 3.

2. *Qualiter et contra quos prohibita sit ars et exercitium sagittariorum, et balistariorum.* — Resp. II. Quamvis c. un. h. t. artem sagittariorum, seu balistariorum contra catholicos exercere universaliter videatur prohibitum; tamen probabilius est, vel prohiberi hic dumtaxat artem hanc exercere pro infidelibus aut hæreticis contra catholicos conformiter c. *Ita quorundam*, 6, etc. Quod

olim, 12, de *Judæis*; et *Extravag.* I, eod. vel prohiberi eandem etiam pro catholicis contra catholicos in bello injusto, uti post Glossam, in cit. c. un. h. t. *Artem*, ibidem bene docent Barbosa, Honorius, et alii: Ex illa ratione, quod nil referat ad justitiam, utrum justum bellum contra quemcunque gerens, aperte pugnet, an ex insidiis, can. *Dominus*, 2. cau. 23, quæst. 2, ibi: Cum autem justum bellum susceperit, utrum aperta pugna, utrum insidiis veniat, nihil ad justitiam refert. Dummodo sagittari, vel balistarii in exercitu non adhibeant incantationes, superstitiones vel alias diabolicas artes ad certius, vel fortius, aut longius nocendum hosti, etc. quod præcipue prohibere putat Barbosa, h. t. n. 2.

TITULUS XVI.

De adulteriis, et stupro

1. *Ratio ordinis.* — Post crimina quinto præcepto Decalogi adversa, diversa videlicet homicidia, et alia, quibus vita, et corpus proximi læditur, compilerator canonum recto ordine pergit ad delicta sexto præcepto raria, quibus pudicitia læditur. Et quamvis rubrica de duobus solummodo speciebus, adulterio videlicet, et stupro sonet; tamen occasione eorundem merito etiam de aliis speciebus delictorum carnis, fornicatione videlicet, incestu, sacrilegio, raptu, et vitio contra naturam, seu sodomia hic agitur.

§ I.

DE ADULTERIIS.

2. *Adulterium improprie et proprie dictum, quid?* — Quæritur I. Quid et quotuplex sit adulterium? Resp. I. Quamvis adulterium large loquendo sit omnis copula extra statum conjugii habita, can. *Nemo*, 5, cau. 32, q. 4, ac propterea ibidem, sicut et a lege Julia adulterium et stuprum promiscue sumantur, l. *Inter stuprum*, 105. ff. de *Verb. signif.* cum Concordantiis. Tamen proprie et ad propositum loquendo adulterium est alieni thori violatio, ut dicitur can. *Lex illa*, 2, cau. 36, q. 1, seu est carnis ad alteram

§ I. DE ADULTERIIS.

personam vi conjugii non suam accessio, et conjunctio, qua fides et thorus conjugalis violatur.

3. *Aliud est simplex.* — Resp. II. Adulterium proprie dictum dividitur in simplex, duplex. Simplex est, et dicitur, non solum, quando solutus cum conjugata, sed etiam quando conjugatus cum soluta carnaliter miscetur, can. *Cum ergo*, post can. *Illæ*, 14, cau. 32, q. 5, et can. *Puto*, 16, ead. cau. et q. can. *Non mœchaberis*, cau. 32, q. 6. Ratio est, quia vir æque ac uxor ad fidem conjugalem astringitur can. *Nemo*, cau. 32, q. 4, indeque vir meretrici adhærens non minus fidem et thorum conjugalem violat, ac uxor peccans cum non suo; quamvis jus civile aliud velit, et quoad pœnas illius etiamnum servandum sit, per dicenda infra n. 18.

4. *Aliud duplex.* — Adulterium duplex, seu duplicatum, et bilaterale est, quando maritus cum uxore aliena carnaliter miscetur: quod germanice ein doppelter Ehebruch vocatur, sicuti simplex ein einfacher.

5. *Copula carnalis cum alterius sponsa de presenti adulterium est.* — Resp. III. Adulterium quoque est commixtio carnalis viri cum sponsa aliena de presenti, non item cum sponsa de futuro. Prima pars communis est et certa ob rationem, quod sponsa de presenti etiam ante matrimonii consummationem est vera uxor; cum nuptias non concubitus, sed consensus faciat, l. *Nuptias*, 30, ff. de *Reg. jur.*

6. *Non item cum sponsa de futuro.* — Secundam partem tenet Clarus, *Adulterium*, n. 9. Zoesius, in *Comment. ff. ad Leg. Jul. de adult.* Sanchez, lib. I, de *Matrim.* disp. 2, n. 8. Covarruvias, p. 1, de *Spons.*, cap. 1, n. 8, cum communiori contra Glossam, in c. *Quemadmodum*, 25, *Sponsam. de Jurejur.* Abbatem, in c. *Discretionem, de eo, qui cognovit.* Ratio est, quia adulterium est violatio thori alieni conjugalis; at verò per copulam cum sponsa de futuro non violatur thorus alterius, hoc ipso, quod ante matrimonium de presenti contractum sponsus non habeat jus ad thorum sponsæ. Accedit juris decisio l. *Inter*, 6, § 1, ff. *ad Leg. Jul. de Adulter.*, ubi expresse dicitur: Proprie adulterium in nupta committitur. Nupta autem nondum est sponsa de futuro, ergo.

7. *Solvitur objectio.* — Nec obstat l. *Si uxor*, 13, § *Divi*, ff. eod. ubi habetur: Etiam in sponso hoc idem vindicandum, quia nec

spem matrimonii violare permittitur, cum Concordantiis. Resp. enim, in præfatis, et similibus locis verba esse intelligenda de adulterio non proprie, sed large accepto: ob quod tamen, quia vera injuria illata est sponso jus ad sponsam ob præcedentia sponsalia habenti, datur eidem vera actio, l. *Etiam*, 15, §. *Sponsam quoque*, ff. de *Injuriis*.

8. *In lege divina antiqua adulterium sub pœna mortis, et quidem lapidationis fuit prohibitum.* — Quæritur II. Qualiter, et sub quibus pœnis prohibitum sit adulterium? Resp. I. Adulterium tanquam gravissimum crimen; et peccatum mortale jure divino et humano, eoque tam civili, quam ecclesiastico gravissime, gravissimisque pœnis est prohibitum. Nam jure divino veteris Testamenti pœna adulterii fuit mors; uti patet ex *Levit.* cap. xx, *¶* 10, ibi: Si mœchatus quis fuerit cum uxore alterius, et adulterium perpetraverit cum uxore proximi sui, morte moriantur et mœchus, et adultera: idem habetur *Deuteron.* cap. xxii, *¶* 22, ibi: Si dormierit vir cum uxore alterius, uterque morietur, id est, tam adulter, quam adultera, et auferes malum de Israel: Et quidem per lapidationem, prout constat *Joan.*, cap. viii, *¶* 5.

9. *De jure canonico pœna adulteri laici in adulterio persistentis, I. Est excommunicatio.* — Resp. II. Jure humano ecclesiastico diversæ pœnæ sunt statutæ contra adulterantes. Et quidem I. Laicorum in adulterio persistentium pœna est excommunicatio non tamen lata, sed ferendæ sententiæ, c. *Intelleximus*, 6, h. t. et ibi doctores.

10. *II. Pœna feminæ adulteræ est detrusio in arctum monasterium.* — II. Pœna feminæ adulteræ est detrusio in arctum monasterium ad agendam ibi pœnitentiam perpetuam, si maritus eam amplius recipere non vult, c. *Gaudeamus*, 19, de *Convers. conjug.*, quæ tamen pœna hodie non amplius est in usu, et relinquuntur laici criminaliter, et publice puniendi Curie sæculari.

11. *III. Pœna est divortium.* — III. Civilis tamen, et privata adulterorum pœna est divortium, seu separatio a thoro et cohabitatione, de qua late egimus lib. IV, tit. XIX. de *Divortis*. § 3, ubi vide.

12. *IV. Amissio dotis et donationis propter nuptias.* — IV. Pœna est amissio dotis in adultera, et amissio donationis propter nuptias in adultero, de qua pœna etiam late